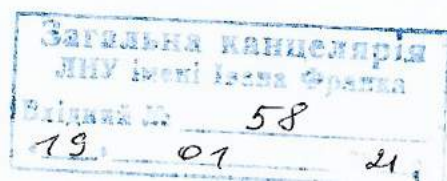

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора *Барановської Лілії Володимирівни* на дисертацію *Любас Анжеліки Андріївни* «Педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 – професійна освіта

Сьогодні українська держава захищає свою незалежність і територіальну цілісність, що зумовлює доцільність інтегрування національних військових сил до міжнародних об'єднань і блоків, які здатні до взаємодопомоги і взаємопідтримки, до управління існуючими військовими і політичними конфліктами. За цієї ситуації особливо гостро постає проблема підготовки майбутніх вітчизняних офіцерів бойового та оперативного забезпечення не лише до ефективного виконання фахових функцій, а й до використання засобів міжнародної взаємодії на такому рівні, який дозволив би установити професійно-комунікативну рівновагу, яка, своєю чергою, є запорукою динамічної научуваності, формування здатності екстраполювати позитивний досвід іноземних колег з урегулювання довготривалого військового конфлікту в умовах української дійсності. Співробітництво України з НАТО є важливим напрямом реалізації цих завдань; спільні навчання й тренування сприятимуть виробленню сучасних технологічних підходів до вдосконалення військової майстерності. Водночас сьогодні у вітчизняних закладах вищої військової освіти вже певною мірою використовується нормативна база і стандарти Північно-атлантичного альянсу щодо підготовки військових кадрів різних спеціальностей і кваліфікацій. Так, зокрема, в освітньому процесі ЗВВО застосовуються положення Угоди про стандартизацію мовленнєвого профілю військовослужбовців (STANAG 6001) від 11 грудня 2014 року. Ними презентовано дескриптори, які визначають рівні оволодіння військовослужбовцями англійською мовою як засобом міжнародної професійної взаємодії. Автором опонованої дисертації звернена на цей аспект увага при формуванні міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення, яка дозволяє поглиблювати відчуття значущості надбань своєї країни у військовій сфері та з повагою ставитись до іноземних колег і їхнього досвіду. З огляду на контекст наведених міркувань, вважаємо, що наукове дослідження проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення є **надзвичайно актуальним, його результати сприятимуть удосконаленню фахової підготовки військових фахівців в Україні.**

Аналізуючи подані до розгляду матеріали, доходимо висновку про коректність наукового апарату дисертаційного дослідження, ґрунтовне методологічне, теоретичне й методичне його забезпечення. Вважаємо комплекс методів дослідження адекватним його меті і завданням. Науковий рівень характеризує етапи проведення педагогічного експерименту, аналіз та статистичну обробку отриманих результатів. Заслужують на увагу *суперечності*, обґрунтовані здобувачкою, між:

– об'єктивною потребою суспільства в конкурентоспроможних фахівцях бойового та оперативного забезпечення з належним рівнем сформованості міжкультурної компетентності та недостатньою теоретичною розробленістю й методичною забезпеченістю процесу формування міжкультурної компетентності у майбутніх військовослужбовців;

– вимогами до системи іншомовної професійної й культурологічної підготовки майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення відсутністю ефективної методики, розробленої з урахуванням обґрунтованих умов її реалізації й теоретично забезпеченої відповідною структурно-функціональною моделлю;

– потребою в розробці методики оцінювання якості іншомовної професійної й культурологічної підготовки майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення в ЗВО України військового профілю, спрямованої на послідовне та ефективне формування у цих фахівців міжкультурної компетентності, і недостатньою розробленістю в теорії і методиці професійної освіти рівнів, критеріїв і показників сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення. Виконання цього теоретико-експериментального дослідження значною мірою сприятиме їх подоланню.

Положення дисертації та автореферату, дефініції ключових військових, педагогічних, лінгвістичних понять, рекомендації, висновки до розділів і загальні висновки є науково обґрунтованими, логічно й змістово виваженими. Нам імпонує високий рівень нормативності і стильової відповідності та однорідності державної мови оформлення отриманих результатів. Позитивним є те, що дослідження виконано відповідно до теми «Ефективні методики та інноваційні технології викладання іноземних мов у контексті євроінтеграції: досвід та перспективи» (0120U102551) тематичного плану науково-дослідницьких робіт Львівського національного університету імені Івана Франка.

Отримані здобувачкою результати позначені *науковою новизною*. Найважливішими з них, на наш погляд, є такі: вперше окреслено структуру міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення, розроблено методику формування цього виду компетентності; обґрунтовано педагогічні умови її реалізації (професіоналізація, стандартизація та культурологічне спрямування іншомовної підготовки майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення; організація міжкультурної комунікації у процесі практичної підготовки майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення; використання кейс методу і навчально-рольової гри як ефективних методів формування міжкультурної компетентності); сконструйовано структурно-функціональну модель формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення, складовими якої є цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-процесуальний, змістовий, результативний і корегувальний компоненти.

Отримані результати також мають *практичне значення*, оскільки зреалізована методика формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення за обґрунтованих педагогічних умов, визначених рівнів сформованості міжкультурної компетентності

(«виживання» – рівень 1, «функціональний» – рівень 2, «професійний» – рівень 3, «експертний» – рівень 4, «досконалий» – рівень 5), критеріїв і показників; розроблено навчально-методичний комплекс, до якого включено програму навчальної дисципліни «Міжкультурна комунікація у професійній співпраці» та навчально-методичний посібник «Military Intercultural Communication: Challenges and Gaps». Прикладна спрямованість цих результатів підтверджена й довідками про їх упровадження в освітній процес чотирьох вітчизняних ЗВВО.

За темою дисертації опубліковано *наукові праці* автора у фахових вітчизняних і закордонних виданнях (7), у них повною мірою й хронологічно висвітлені отримані методолого-теоретичним та експериментальним шляхом результати. Вони достатньою мірою (6) апробовані на міжнародному, державному та інституційному рівнях.

У змісті *першого розділу* «Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення» традиційно висвітлено теоретичні засади дослідження. Так, зокрема приділена увага аналізу особливостей майбутньої діяльності фахівців бойового та оперативного забезпечення, ними є захист Батьківщини, що зумовлює небезпеку для життя, втрату людей та техніки, психічне та фізичне напруження. Діяльність в мирних умовах забезпечується виконанням завдань командира, що супроводжується обмеженням особистої свободи та суворою регламентацією військової служби. Вимоги до фахівця бойового та оперативного забезпечення є соціально зумовленими і регламентованими військовим законодавством, статутами, наказами, колективним характером праці. Виокремлено професійні функції та ролі військовослужбовця: віддане служіння українському народові, сумлінне і чесне виконання військових обов'язків, наказів командира; дотримання правил військових Статутів; наполегливе ведення бойових дій; поважання бойових та військових традицій; адекватна поведінка; підвищення рівня військових професійних знань, навичок та умінь. ПВЯ фахівців бойового та оперативного забезпечення є хоробрість, ініціативність і дисциплінованість, пильність щодо виконання поставленого завдання, професійна мотивація, якості емоційно – вольової сфера, комунікативні властивості.

Проаналізовано поняття «військово-професійна компетентність» майбутнього фахівця бойового та оперативного забезпечення, а також його структуру. Автором визначено таку його дефініцію: інтегральна якість цих фахівців, яку складає сукупність відповідних знань, навичок та вмінь, професійно значущих якостей, здатність ефективно виконувати професійні обов'язки та вирішувати професійні завдання, що постають у реальних чи змодельованих ситуаціях військової діяльності, досвід професійної діяльності, цінності та культура. Структуру військово-професійної компетентності майбутнього фахівця бойового та оперативного забезпечення складають професійні та ключові знання, навички й вміння; професійні компетентності, зокрема – у галузі військового права, стройової, фізичної і вогневої підготовки, а також ключові компетентності: мовна й мовленнєва, іншомовна, міжкультурна, соціокультурна, інформаційна, навчальна, що формуються у процесі професійної підготовки, розглядаються як результат освіти і розвиваються у ході військово-професійної

діяльності. Установлено, що в сучасному світі міжкультурну компетентність розглядають як одну із найбільш вагомих складових військово-професійної компетентності фахівця бойового та оперативного забезпечення.

Запропоновано сутність поняття «міжкультурна компетентність» як комплекс відповідних знань, умінь і навичок, які допомагають особі ефективно вирішувати професійні задачі, взаємодіяти та спілкуватись з представниками інших культур, зокрема мовою глобального спілкування – англійською, успішно уникаючи комунікативних невдач.

До структури міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення автором віднесено: мовні знання, знання комунікативних стратегій; полікультурні знання; знання культури країни, мова якої вивчається; знання правил вербальної та невербальної комунікативної поведінки, норм етикету, ціннісних орієнтацій; мовленнєві вміння та навички у рецептивних і продуктивних видах мовленнєвої діяльності, зокрема вміння вести діалог з представниками інших культур; вміння аналізувати комунікативну ситуацію; вміння відбирати й використовувати відповідні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети; толерантну комунікативну поведінку, здатність контролювати свої дії під час спілкування, зокрема вміння долати страх, етнічні та культурні стереотипи.

Дослідженням встановлено, що ключовими характеристиками міжкультурної компетентності є: багатофункціональність, надпредметність, міждисциплінарність, багатовимірність, врахування структури цієї компетентності. До теорій, які мають суттєвий вплив на формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення, належать: теорія мовленнєвих актів, теорія мовленнєвих жанрів, теорія мовної комунікації; теорія мовної особистості, теорія діалогу культур. Здобувачкою визначено, що основними підходами, на яких ґрунтується процес формування міжкультурної компетентності згаданих фахівців є: комунікативно-діяльнісний, компетентнісний, культурологічний та інтегрований. До принципів, які забезпечують розвиток у майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення високого рівня міжкультурної компетентності, належать: принцип професійної спрямованості, принцип комплексності щодо формування у майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення міжкультурної компетентності, принцип міжпредметних зв'язків, принцип максимального наближення умов навчання до обстановки реальної міжкультурної взаємодії, принцип вивчення іноземної мови з урахуванням культурного компонента.

Визначено основні комунікативні ситуації професійного спілкування фахівців бойового та оперативного забезпечення, до яких належать інституційні та ритуальні. Інституційні комунікативні ситуації професійного спілкування майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення реалізуються у промовах, присягах, обіцянках, запевненнях, відмовах, допитах, запитах, інтерв'ю, наказах, розпорядженнях, дозволах, вимогах, заборонах, доганах, проханнях, порадах, рекомендаціях, пропозиціях. Таким чином, інституційні комунікативні ситуації професійного спілкування майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення поділяються на декларативні, комісивні,

інтеррогативні, ін'юнктивні, реквестивні, адвіситивні. Ритуальні комунікативні ситуації професійного спілкування майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення реалізуються у подяках, вибаченнях, співчуттях, похвалах, звинуваченнях, визнаннях, спростуваннях, нагадуваннях, заявах, повідомленнях, сповіщеннях. Відповідно, ритуальні комунікативні ситуації поділяються на категорії: експресивні, констативні, аффірмативні.

Встановлено, що домінують жанри професійного спілкування фахівців бойового та оперативного забезпечення представлені повідомленнями, командами, наказами, службовими поданнями, діалогами, звітами, протоколами, інструкціями, переговорами. Згадані жанри реалізуються як в усному (повідомлення, команда, наказ, діалог, інструкції, міжнародні військові переговори), так і в писемному (повідомлення, наказ, службове подання, звіт, протокол, інструкції) професійному спілкуванні майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення.

Другий розділ дисертації присвячено виокремленню *організаційно-змістових особливостей формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення*. Здійснено аналіз організаційних аспектів формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення, обґрунтовано зміст формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення, запропоновано можливості формування і розвитку їхньої міжкультурної компетентності у процесі проходження навчальної та військової практик.

Проаналізовано зміст, методи теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців означеної військової спеціальності у вітчизняних ЗВВО та аналогічних вишах країн Європи й Північної Америки. Виявлена гнучкість, реалізація індивідуальної траєкторії навчання, розвиток особистих інтересів та здібностей, різноманіття форм організації навчання та пріоритетне використання активних й інтерактивних методів навчання у закордонних освітніх установах, які забезпечують належний рівень формування у фахівців міжкультурної компетентності та її складових. У вищих військових навчальних закладах США, Канади, Великобританії використовують такі методи: пояснювально-ілюстративні, методи проблемного викладу, частково-пошукові (проблемно-пошукові), метод проектів, дидактичні ігри (ситуативні, рольові, ділові, інтелектуальні («брейн стормінг», тестування), метод розігрування ролей, кейси, метод Каллана, метод тандему, PRES-формула, метод Тейєра, метод навчання по станціях, комбіноване навчання. Ці методи формують у майбутніх військовослужбовців уміння приймати відповідні рішення й поглиблюють мотивацію до участі в ситуаціях професійно зорієнтованого спілкування, розвивають зв'язне мовлення, аналітичне і креативне мислення, самостійність у прийнятті рішень.

Установлено, що необхідність оволодіння високим рівнем сформованості міжкультурної компетентності українськими військовослужбовцями зумовлює пошук ефективних методів навчання (кейс, метод Каллана, метод PRES-формули,

метод Тейера, метод «навчання по станціях», навчально-рольова гра, метод симуляції, метод інцидентів, метод «круглого столу»).

Формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення ефективно здійснюється у процесі вивчення ними нормативних навчальних дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням» та розробленого і запропонованого вибіркового спецкурсу «Міжкультурна комунікація у професійній співпраці». У процесі конструювання змісту перелічених вище навчальних дисциплін враховується зміст дисциплін відповідних блоків: «Основи військового управління (штабні процедури НАТО)», «Правознавство (міжнародне гуманітарне право)», «Автомобільна техніка», «Бойова система виживання воїна», «Стрілецька зброя та вогнева підготовка», «Озброєння і стрільба», «Розвідувальна підготовка», «Основи застосування артилерії», «Будова бронетанкової техніки», «Експлуатація бронетанкової техніки».

Автором запропоновано увести до навчальних планів підготовки бакалаврів третього року навчання дисципліну «Міжкультурна комунікація у професійній співпраці», комплекс навчально-методичного забезпечення якої складають: програма навчальної дисципліни та робоча програма навчальної дисципліни, навчально-методичний посібник «Військова міжкультурна комунікація: виклики та труднощі» («Military Intercultural Communication: Challenges and Gaps»).

Доведена доцільність розвитку міжкультурної компетентності курсантів у процесі реалізації практичної складової їхньої професійної підготовки, зокрема у процесі проходження ними навчальної та військової практик. У процесі проходження практики майбутні фахівці бойового та оперативного забезпечення повинні розвивати мовні знання, полікультурні знання, знання про військово-професійні цінності, правила вербальної та невербальної комунікативної поведінки військовослужбовців, знання про стилі спілкування американських, англійських військовослужбовців, знання комунікативних стратегій, набувати вмінь вести діалог з представниками інших культур, використовувати відповідні комунікативні стратегії для досягнення комунікативної мети, формувати толерантну комунікативну поведінку, здатність контролювати свої дії під час спілкування, зокрема вміння долати страх, етнічні та культурні стереотипи.

У третьому розділі «Ефективність формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення» визначено педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення. З метою теоретичного обґрунтування методики формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення розроблено і сконструйовано структурно-функціональну модель формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення та спроектовано її зміст на процес професійної підготовки майбутніх фахівців у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного. З посиланням на Угоду НАТО про стандартизацію запропоновано рівні сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення, визначено критерії й показники цих рівнів,

розроблено дескриптори знань, навичок та умінь для кожного із рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення. Заплановано педагогічний експеримент з перевірки ефективності методики формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення й педагогічних умов її реалізації. Визначено характер експерименту, його мету, завдання, гіпотези, етапи проведення. Описано організацію, хід проведення й результати педагогічного експерименту з перевірки ефективності методики формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення і педагогічних умов її реалізації. За результатами проведення педагогічного експерименту доведено ефективність обґрунтованих педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення й дієвість розробленої і запропонованої методики.

Аналіз змісту матеріалів дисертаційного дослідження свідчить про його самостійність та оригінальність. *Не виявлено порушень академічної доброчесності*, що підтверджено й результатами перевірки змісту з використанням платформи Unicheck (28.10.2020р.).

Підкреслюючи достовірність наукових здобутків дисертантки, доцільно в контексті наукової полеміки висловити такі зауваження та побажання.

1. Доречним, на нашу думку, було б часткове доповнення назви першого розділу дисертації і презентація її в одному з таких варіантів: «Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення як педагогічна проблема» або «Теоретичні засади дослідження проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення».

2. На с. 46 дисертації дослідницею використано поняття «непорозуміння етноцентричного характеру». Варто було б використати назву одного з комунікативних бар'єрів, який перешкоджає встановленню комунікативної рівноваги на міжкультурному рівні – «етноцентризм».

3. Автором приділена увага формуванню міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення з використанням змісту дисциплін фахового призначення та навчальних курсів іншомовно-лінгвістичного й комунікативного призначення; вимог НАТО до рівнів володіння іноземною мовою. Однак вважаємо доцільним долучення до цього процесу й змісту дисциплін, що сприяють становленню української національної ідентичності, на якій базується процес формування полікультурності.

4. Здобувачкою проаналізовано великий масив наукового надбання закордонних авторів щодо формування мовної особистості полікультурної особистості. Вартісним джерелом з проблем полікультурності (поряд з роботою В. Манакіна «Мова і міжкультурна комунікація») є праця М. Махнія «Етнопсихологія і міжкультурна комунікація».

5. На с. 170 дисертації наявний рис. 3.1 «Структурно-функціональна модель формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення». Доречним, на нашу думку, було здійснення певних

уточнень: назву «результативний компонент» варто замінити поняттям «оцінно-результативний компонент» і чітко вказати результат формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення; потребує корекції й опис змістового компонента (відокремлення знань, умінь, навичок від засобів навчання).

Загалом ці побажання й зауваження не торкаються цільової, структурної, змістової компонент дослідження. Вони стосуються оформлення наукових результатів, що не знижує загальної позитивної оцінки дисертації.

Загальний висновок. Дисертація *Любас Анжеліки Андріївни* «Педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення» є самостійною та завершеною науковою працею, що має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для теорії та методики професійної освіти і відповідає вимогам МОН України до дисертацій цього рівня, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 – професійна освіта.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор;
Національний авіаційний університет,
професор кафедри педагогіки
та психології професійної освіти

Л. В. Барановська

Підпис гр. Барановської Л. В.
свідчу ю
заступник секретар
національного авіаційного університету
М. Лещенко